

Сиве сонце моє

Борис Олійник

Пам'яті матері

I

Чорний вітер.
Жовтий смерч.
Гухнув пугач в оболоні.
Чи то яструб, чи то... смерть, -
Просвистіло біля скроні.

Чорний грім.
Свинцеве тло.
Небо тріснуло на скельця...
Попід горло перейшло,
Полоснуло біля серця.

Щось в душі, на самім дні,
Застогнало, підсвідоме.
Обвуглів, як на вогні,
Жовтий лист аеродрому.

Біг я сліпо.
Падав...
Біг...
Коні сторчма - у замети.
Літаки валило з ніг,
Задихалися ракети.

На порозі хати стих.
Глянув... ноги похололи.
Захитався світ:
"Не встиг,
І ніколи вже...
ніколи..."

II

Дивний той день. Безликий.
Ні праведний, ані грішний.
Апокаліпсис. День паузи...
Під зодіаком нуля.
Хтось там стоїть?
Я це стою? Чи хтось інший?
Яма – на всесвіт... маленька-маленька земля.

Лугом ідуть... Степом ідуть.
Лісом померклим.
Яма їх тягне, немов сатанинський магніт.
Хтось заривав. Хтось шамкотить:
“Вчора померла”, –
Хто це сказав? Хто це – скажіть?!
Що ж це – скажіть?!

Вирваний день. Мінус.
Зворотного відрахунку.
Був чи ні?.. О, краще б тебе не було!
Онде стоїть. Я чи не... я?
Хряснуло лунко.
Креп на червоному.
Жовте, як віск, чоло.

Хтось – за плече. Тяжко взяли лопати.
Цвях не заходив. Примірились... в скроню мені.
Крик осліпив. З крику прозрів:
– Людоньки! Мати!... –
День проминув? Вік проминув?
...Стою в однині.

Тиша глуха. Тиша сира.
Затхла, мов яма.
Вмерли годинники. Стовбма стоять. Кам'яні.
Хлопчик пробіг. Хлопчик гукнув радісне:
“Мамо-о!”
Скинувсь, як птах, – вдаривсь об горб.
...Стою в однині.

Світ, як гранітна плита,
обвалився на рамена.

О, я тепер відчуваю на власнім горбі,
Як ти покірно тримала
за себе й за мене,
Як ти несла оцей всесвіт важкий
на собі!

Важко іти. Сам наче перст. Хрест мій –
печальний.
Руку простяг: прагнув плеча... Горбик – і все.
Все – на мені. Сам я на сам.
Тепер уже – крайній.
Вітер в лице мені холод вселенський несе.

Ніде сховатись. Промерзлих степів панорама.
Сніг наче марля. Біла пустеля. Зима.
Як мені холодно...
Боже, як холодно, мамо!
Холодно, мамо... Холодно, мамо...
Холодно, ма-а!!!
(Нема... зима... німа...
Нема).

III

Заметілі відходили...
За велінням дідів, заповіданими свято,
Треба матір поховати
Біля отчої могили.

Але де ж його могила?
Скільки раз шукати брався!
“Де ти, батьку?! – кличу вічно.
...Тільки прізвище на братській
Символічний...
символічно.
Тільки прізвище
та брила.
І дощі вже відходили...

Ти прости мені – благаю –
Ти прости мені, стражденна,

Що оце ж тебе ховаю
Біля батькового...
ймення.
От і все, що він лишив
Мені у спадок.

IV

Рік проминув? Чи вік проминув? Не знаю.
Вже народилася перша трава забуття.
Гуси летять. Вдруге летять з-за Дунаю.
Все проминає...
Не проминає життя.

Зійдуть сніги. Квіт опаде. Вродять ранети.
Звершиться коло.
Новітнє почне віражі.
Тільки повік, доки кружляти планеті,
Ти не повернешся, мамо,
з тієї межі.
Думи пливуть, як літаки.
Важко. На Київ.
Ще один день тихо зійшов.
Тільки – сліди...
Як я тебе розумію,
Кайсине Кулієв,
Брате мій сивий
по сірій сирітській судьбі!
От стоїмо,
похилившись, мов скорбні знамена,
Гори між нами. Та горе між нами. Віки...
Так іще близько не був ти, Кайсине,
од мене:
Серцем до серця. Сльозою.
Рука до руки.
Важко нам, брате. І легко:
не тянуть стодоли.
Але скарбів наших стачить
на весь материк:
Маємо землю отецьку,
свою неприкуплену долю.

Рідні могили. Святі імена матерів.

Маємо – все! Ні купити його, ні продати.

З віку передане –
передамо у віки...

Чую, як легшає всесвіт важкий мені,
брате,
Плечі розправив...
торкнувся твоєї руки.

V

Чорний вітер.
Жовтий смерч...
Так у вічній коловерті:
При дорозі бродить смерть,
Та нема дорозі
смерті.
Всі колись вершили круг
На вінкові, на печалі...
Та вівік безсмертний рух
Нескінченної спіралі.

Всіх на марках понесуть...
Так доволі нам тужити:
Зерно в землю теж кладуть,
Щоб воно воскресло в житті.

Та коли б не падав цвіт
По весні
під ноги літу,
Не зав'язувавсь би плід
Для нового первоцвіту.

Коні круто крешуть в брук:
Ще копита непритерті.
Доки є дорога й рух,
Доти, брате, ми безсмертні.

Тож – на коней!

Зло до пня
Підкоси мечами правди.
Хай нагірно осіня
Хустка матері, як прапор.

Рід наш – з кореня верби.
Не шукай древніше знаті:
На фамільному гербі
Ми карбуєм вічне:
“Мати”.

В чорнім горі і журі
Віру нашу не підтяти:
Умирають матері,
Та не вмере ніколи
Мати!

VI

Поговоримо, мати.
Ніщо не завадить тепер:
Ні робота, ні клопіт.
Зітхнувши, забули сусіди.
Не осудимо їх. Так одвіку:
родився – помер.
А живим – про живе:
підростають у клопотах діти.

Поговоримо серцем до серця.
Бо ти – у мені.
Ти вже всесвітом стала.
Зорею. Травою. Вербою.
Поговоримо навстіж.
Та й де тут узятись брехні,
Коли я говоритиму, мати,
з тобою... з собою?

Почнемо про життя.
Книгу пам'яті вітер горта.
Про життя – як життя.
Без косметики, мати. Без гриму.

...Одсуваю літа.
Стрілянина затихла. Світа.
Німець чоботом з розмаху
в двері налякані гримнув.

Ти була молода. Вже – солдатка. Іще – не вдова.
Німець важко дивився.
Ти блідла... біліла, як вишня.
Раптом зиркнув на мене.
Сіпнулась рудава брова.
Якось наче осів. Озирнувся незряче.
І... вийшов.
Потім скрадно повзли комендантом усічені дні,
Потім – вересень. Ранок. І крик відгорьований:
“Наші!”
Потім травень. Дев’яте. І – це вже було по війні:
Побіліла поштарка. І ти, неприємна, на паші.

...Повернувся сусід.
Моложавий і ситий, мов кіт.
Шелестіло: з полону?.. чи з тилу...
чи з пекла у чорта?
Навалившись на хвіртку,
сміявся мордато в одвіт:
– Ви тут з німцями, знаця...
А ми, брат, із фр-ронта.
– Ну, чого ти ревеш? – через тин по-кумівськи
гримів. –
Та було б хоч за ким. Молода іще, встигнеш...
пожити.
Він же в тебе – завжди перед батька.
А жити – не вмів,
Де йому воювать!
Воювати, кума, треба вміти.

Як ти плакала гірко!..
Біліли мої кулаки.
Я поклявся спалити його ненависну оселю...
А на ранок ти бігла покvapливо на буряки.
“Ну, дивись мені: вчись!”
І зникала, як сонце веселе.

Що ти знала в житті?
Сиві будні, як наші степи.
Від зорі до зорі: то сапа, то жнива-обмолоти.
Та невже ж ти і разу не стала супроти
судьби?!

“А навіщо? – всміхнулась. – Мені аби люди
й робота”.

Та невже тільки й щастя:
босоніж іти по росі.

По холодній. А інші?..

А он же сусід – у чоботях?

“То – не нашого поля...

А я вже, синок, як усі.

І не гірша й не краща. Та й легше босоніж.

Чого там!”

Чи було в тебе щастя?

А певне-таки, що було:

Як ви гарно співали,

йдучи із далекого поля!

Все довкола цвіло.

Чепурилось голодне село.

Усміхались із куснем макухи

полатана доля.

Ти не вчила мене.

Чи до того, коли що не крок –

Все робота й робота.

Та клопотів прірва. Без ліку.

Ти жила, як усі.

І життя твого трудний урок

Відтепер мені, мати, учити безсонно довіку.

Як ми сіяли щедро словами: “Народу! Народ!..”

Говорила ти мало.

Робила багато. І – гарно.

Доки ми пересіємо,

виполеш мовчки осот –

І земля з-під твого рукава

молоділа, зугарна.

Та пощо воно, й справді, оптіпаних слів околот,

Коли кожна стеблина твоїм перекроплена потом.

І чого б тобі, врешті, хвалити на людях народ,
Як сама ти була від коріння до крони –
народом!

VII

У нашому дворі не відкидали сніг.
Чи влєжати йому, як до моєї хати,
Вважай, усе село
у всі стонадцять ніг
Протоптувало шлях:
хто хоче, – завертайте!

Лише сусідів двір стояв німий, як лід.
Урівень з ворітьми, білів замет високий.
Коли там не коли з'являвся зненацька слід
З-під хромових чобіт,
скрадливий і жорстокий.

Він все волік у двір.
...Аж якось уночі,
Коли жорстокий мороз викручував гілляки,
Від нього збігла жінка.
І, вже йдучи,
Ще й плюнула: “А щоб ти щез, собако!”

А хоч би що йому!
Як і раніш було,
Все щось волік у двір,
заметами підпертий.
...Аж якось спохопилося село:
І – сліду од воріт.
Вже й день минув.
І третій.
Ніхто не йшов туди...
Покіль – і сміх і гріх –
По шию грузнучи,
з сільради не пробились.
Зламали засуви. Ступили на поріг –
І подались назад.
Баби перехрестились.

Схолов.

У потайній кишені піджака
Червінці зледеніли, мов у льосі.
І зведена в страшній агонії рука
Жовтіла на останньому... доносі.

...Ховати кликали із третього села.
Із нашого – ніхто. І тільки ти єдина
Накинула кожух: “Ну, сину, я пішла.
Усе ж таки – сусід. Який не був... людина”.

І вперше я собою заступив поріг
І крикнув:
– Не пущу! Нехай чужі... скотину! –
Ти лебеділа щось налякано про гріх,
Мовляв, негоже так про мертвих...
про людину.

Пробач мені непослух мій... Прости.
Та не простив би я собі довіку.
Аби тоді в залятий дім пустив
Тебе,
святую, у чистоті велику.

Ні, мати, смерть не списує вини.
Усьому на землі – своя відплата й дяка:
Учимося чесно навіть край труни
Собаку називають по імені:
собака.

Ця правда не для мертвих.
Що вже їм!
Хоч плач, хоч заведи з похмілля пісню.
Вона потрібна, мати,
нам, живим,
Аби почули, доки ще не пізно.

VIII

Давно не був... Робота крадькома
Ковтає дні, потроху краде тижні...

Спинився біля цвинтаря. Зима.
Сніги, сніги... Безмежні і невтішні.

Чи хто ж навідався за довгі дні?
І раптом радісно кольнули сльози:
По білій непорочній цілині
До тебе стежка бігла на морозі.

Хто протоптав її?
Чи родаки,
Чи, мо', чиясь гірка вдовина доля?
А може, та,
за котру ти рядки,
Коли вона хворіла,
дополола?

Чи, може, подруга далеких літ,
Коли ще місяць загравав з вербою?
Чи просто хтось, кому цей білий світ
Без тебе не такий, як був з тобою?

Чи, мо', ровесниця по сивині,
Поглянувши на сніг, біліший свята,
Згадала,
як іще в недавні дні
Ти їй білила удовину хату?

Торкнувся стежки:
теплий, теплий сніг,
Хто б не були ви,
юні чи похилі,
Я омиваю стопи ваших ніг,
Що стежку цю до неї освятили.

Прожити б так... по-людськи.
І піти,
Прибравши для онуків поле миле,
І знати, що стежок не замести
Ні до твоїх воріт, ні... до могили.

Мамо, вечір догоря,
Вигляда тебе роса.
Тільки ж ти, немов зоря,
Даленієш в небеса,
Даленієш, як за віями сльоза.

Сад вишневий на порі,
Повернулись журавлі.
А мені, як до зорі,
Долітати на крилі
Все до тебе, як до вічної зорі.

Там, де ти колись ішла,
Тихо стежка зацвіла
Вечоровою матіолою,
Житом-долею світанковою.

Дивом-казкою,
Юним соняхом, –
Сива ластівко,
Сиве сонечко...